

Vides i famílies "adients": desplaçaments forçats i adopcions irregulars a l'Espanya contemporània

El segle XX és considerat per diverses disciplines com el de la infància, perquè durant aquesta etapa es va consolidar el seu reconeixement, en la cultura occidental, com una etapa diferent de la vida d'una persona, amb característiques i necessitats pròpies. Algunes dècades abans, durant el segle XVIII, va començar a definir-se i desenvolupar-se a Europa un procés conegut com a procés de "civilització". Basat en la idea que la vida en societat requeria l'adquisició d'una sociabilitat assentada en la "respectabilitat", la seva incorporació necessitava mecanismes, estratègies i programes de control i repressió, és a dir, d'educació, amb què "domesticar"

l'expressió dels afectes, les pulsions i les conductes. Una domesticació per a la qual era necessari gestar espais específics per a la infància i mecanismes per retirar els nens, nenes i adolescents dels carrers, o bé intervenir-ne la permanència.

En aquest sentit, des de finals del segle XVIII i, sobretot, durant el XIX, les institucions dedicades a la infància van començar a organitzar-se en sales diferenciades per sexe des de la primera infància amb l'objectiu de diferenciar la seva educació a través del joc -soldadets, camions i armes per als nens; nines i estris domèstics per a les nenes. De manera similar, es va procurar de construir parcs

Direcció publicació:

Beatriz San Román,
Irene Salvo i Silvina Monteros

Continguts d'aquest número:

Diana Marre i Chandra Kala
Clemente-Martínez

Imatges:

Ainhoa Molina Serra

Coordinació:

Victòria Badia

Traducció:

Victòria Badia

Notícies i Agenda:

Eva Vázquez i Chandra Clemente

Subscripció i contacte:

gr.afin@uab.cat

ISSN: 2013-2956

AFIN

Grup de Recerca

UAB

Universitat Autònoma de Barcelona

públics a les ciutats per acollir de manera "organitzada" els infants. Una organització espacial que s'intentava que arribés, també, als habitatges familiars, en els quals es proposava separar els infants de les persones de fora de la família i dels seus pares i mares a l'hora de dormir, incorporant-hi el passadís distribuïdor de les diferents estances de la casa i noves habitacions amb l'objectiu de reorganitzar maneres col·lectives de dormir, segons les quals les nenes dormien contra la paret, seguides de la seva mare, a continuació de la qual dormia el pare seguit dels nois: primer, els més petits, i després els més grans, darrere dels quals s'acomodaven les persones que compartien puntualment o permanentment la nit amb la família.

Aquesta idea de vulnerabilitat de la infància i la importància de l'educació per fer-li front es va evidenciar a principis del segle XX en la publicació del llibre de la pedagogia sueca Ellen Key, dedicat a l'educació de la infància, que compilava diversos articles seus sobre el tema dels darrers anys del segle anterior. En aquest context, les famílies que no podien proporcionar als seus fills i filles aquesta nova educació "adient" van començar a ser objecte d'intervencions

polítiques i institucionals diverses per part d'institucions que procuraven reparar les cures familiars deficientes, dolentes o amb carències. Això va comportar que, durant els segles XIX i XX, a diversos països del món -Canadà, Estats Units, Irlanda, Austràlia, Dinamarca, Argentina, Xile, entre altres- es desenvolupessin polítiques i pràctiques de supressió de la identitat biològica i el desplaçament forçat de nens i nenes de les seves famílies i comunitats originàries aborígens i/o de grups considerats marginals. L'objectiu d'aquest desplaçament era "reparar", a partir de la incorporació dels infants en institucions d'internament o en famílies "apropiades", un origen inadequat en termes d'aquesta socialització que es pretenia difondre, basada en costums i conductes "civilitzades" ancorades en una moralitat i una domesticitat familiar -i sexual femenina- "respectable".

També a Espanya es van produir desplaçaments forçats de bebès, nens i nenes el segle XX, durant la Guerra Civil, la posguerra i els primers anys de democràcia. No obstant, a diferència del que havia succeït a llocs com Irlanda, Austràlia, Canadà, Xile o Argentina, a Espanya, aquests desplaçaments forçats, amb

la consegüent supressió de la identitat i la història biogenètica, segueixen sumits en la invisibilitat i un silenci profund. A fi de contribuir al seu coneixement, aquest article presenta una visió històrica i antropològica d'algunes de les principals condicions i motivacions de l'esmentat desplaçament forçat i de l'adopció irregular de bebès, nens i nenes a Espanya.

La idea és, també, contribuir a la reflexió sobre les conseqüències individuals i socials de llarga duració derivades d'aquestes experiències per a les persones involucrades, moltes de les quals esperen alguna forma de reconeixement, justícia i reparació per part de l'Estat espanyol, en línia amb el que s'ha portat a terme des d'algunes democràcies modernes, com

Austràlia, per posar-ne un exemple, al llarg dels últims anys.

Desplaçaments forçats de bebès, nens i nenes a Espanya: circumstàncies i justificacions

Estratègia militar

Durant la Guerra Civil, entre 1936 i 1939, el desplaçament forçat de bebès, nens i nenes va formar part d'una estratègia de guerra destinada, d'una banda, a "castigar" les persones del bàndol oposat i, de l'altra, a "rescatar" els seus fills i filles de famílies "inadequades" i del risc de convertir-se en "rojos". Famílies i presoneres republicanes van ser separades de les seves filles i fills, els quals van ser ingressats en institucions o lliurats a famílies afins al règim, considerades les més "adients" per oferir-los una educació, d'acord amb teories com la del psiquiatra Vallejo Nájera, qui en la recerca de la identificació del gen "roig" va assignar a les famílies i les dones republicanes el risc d'una "degeneració" social.

En efecte, les dones embarassades o amb fills/es petits/es que ingressaven a la presó podien mantenir-los/es fins a l'edat de tres anys, després de la qual molts in-

fants van ser institucionalitzats o lliurats en adopció a través de l'organització falangista Auxilio Social que, segons un decret de 1940, adquiria la pàtria potestat dels fills i filles de famílies amb "mals antecedents". Un altre decret de 1941 va permetre, també, a l'Auxilio Social modificar els cognoms d'origen dels infants acollits en els seus centres, la qual cosa va dificultar-ne la identificació i el posterior reclam per part de les famílies de naixement que havien sobreviscut, contribuint a una efectiva estratègia de "rentat de nens i nenes" a través de l'assignació de noves identitats. Autors/es de referència com Ángela Cenarro Lagunas, Francisco González de Tena o Carlos Giménez, per mencionar-ne alguns/es, han donat compte abastament de les experiències d'infants incorporats a famílies o entitats.

Teories i pràctiques eugenèsiques

Durant el règim de Franco (1939-1975), caracteritzat per un fort caràcter nacionalcatòlic, la família i la infància eren dos pilars importants de la societat a través dels quals, segons les teories eugenèsiques, evitar o reparar la decadència de la Hispanitat i la "degeneració social" causada per la "corrupció" dels costums, mit-

jançant el control i la limitació dels drets de mares i pares considerats "perillosos" i la intervenció sobre els seus fills i filles. Una salut precària, escassa educació i recursos econòmics o un estat civil inadequat, a més de les idees polítiques, van ser les principals motivacions per fomentar l'"abandonament" dels fills i filles per tal de preservar-los/as d'una marginació segura.

La cura –especialment materna– i l'estabilitat familiar des del naixement esdevingueren aspectes indispensables per al bon desenvolupament dels bebès, els nens i les nenes, a fomentar en la societat espanyola. Per això, les veus expertes alertaven de la necessitat que els fills i filles de figures parentals que no "complissin" els estàndards, especialment pel que fa a la moralitat, fossin separats i assumits per l'Estat. Juntament amb això, es confiava a les institucions estatals i/o religioses la reparació d'una personalitat "desviada" i una parentalitat empobrida o "inadequada", a través d'una major intervenció en l'àmbit de la vida individual i familiar, en tant que la vitalitat i el desenvolupament de les nacions s'entenien com a resultat de la salut física, moral i espiritual de les

noves generacions. És així com es van idear esquemes de mobilització del poder estatal per "reformat" persones "desvirtuades" o "caigudes" a través d'un sistema de "rescat" basat en certes formes d'eugenesia social.

A manera d'exemple, en una sessió del V Congrés Internacional AFIN, realitzat el novembre de 2011 a Barcelona, dedicada a les experiències i perspectives de les mares i les famílies d'origen en els processos d'adopció, Chus Villegas va relatar la seva experiència com a mare de naixement considerada inadequada. La ignorància i la por a la seva família franquista i "ultracatólica" d'un poble manxec van ser considerades per ella com la causa que va conduir a l'adopció del seu únic fill, nascut el 1971, quatre anys abans de la mort de Franco, el 1975, i del període final d'un règim dictatorial en el qual era gairebé impossible per una mare soltera conservar el fill/a. La seva experiència no era inusual en una societat en la qual els anticonceptius van ser penalitzats fins al 1978 i la interrupció voluntària de l'embaràs fins al 1985, la qual cosa va donar lloc, per diversos motius i en diferents eta-

pes, a la circulació i reubicació irregular de molts bebès, nens i nenes. Per això, quan Chus Villegas, amb 22 anys d'edat, va confirmar el seu embaràs, el temor a la reacció familiar la va portar a prendre decisions que van tenir conseqüències per la resta de la seva vida. En el seu recorregut, tal com l'exposa en el següent relat, s'hi poden veure des de les seves dificultats per accedir a una pro-

va d'embaràs fins a la cerca d'un metge que l'ajudés a interrompre'l:

"Me quedé embarazada cuando tenía 22 años. [...]. El primer obstáculo fue: ¿cómo me hago yo la prueba de embarazo en mi pueblo? A mi padre lo conocen en casi todo alrededor. Al final me arreglé dando un nombre falso, llegué a hacerme la prueba y, evidentemente, me dio positivo. Lo que sentí no puedo explicarlo porque creo que en ese momento se me vino el mundo encima. Dejé de sentir, dejé de pensar. Sólo tenía una obsesión y era que yo no puedo tener un hijo. Le tenía

terror a mi padre. Yo no puedo decirle a mi padre ni a mi madre, no tenía confianza con ella, que estoy embarazada. Y entonces lo primero que se me ocurrió es que tenía que abortar. Y empecé entre Barcelona, Madrid, Valencia, buscando donde abortar. [...]. En el camino me encontré de todo. [...]. Solo recuerdo terror, miedo, noches en blanco en pensiones en que no visualizaba nada, solo sentía palpitaciones y miedo. Llegué a Barcelona. Alguien me dijo que había un médico con quien había abortado una amiga mía que había tenido dos abortos. Y cuando llegué, me dijo que estaba ya cerca de cuatro meses, que no podía, que había mucho peligro para mí, que podía morir y yo, llorando, le repetía que a mí no me importaba morirme, que quería morirme, que prefería morirme antes que llegar a mi casa con un bebé [...]. Como no pude abortar, fui a Pamplona".

El seu avançat estat de gestació i l'ajuda d'una amiga la van portar a una "casa d'acollida" de Navarra, des d'on va amagar el seu embaràs i on va tenir lloc el part i el bebè va ser lliurat en adopció,

malgrat el reclam adreçat a les monges que gestionaven la casa:

"Yo nunca dije si quería o no dejar a mi hijo en adopción. No firmé nada, no. Incluso hasta el año pasado no me enteré de que tenía un tiempo para reclamar a mi hijo. Yo no sabía nada, absolutamente nada de esto. [El 5 de octubre de 1971] rompí aguas a las 9:30. Evidentemente, no solté ni un iay! Y posteriormente pensé que creía que merecía el castigo de esos dolores y la culpabilidad y todo eso que conlleva. Me subieron a paritorio hacia la una y pico. Se me quedó grabado un reloj. Del parto no me acuerdo más que del "empuje, empuje" y empujo, rodeada de batas verdes. Y lo que más recuerdo es el llanto del bebé. Inmediatamente me incorporé queriendo verle, pero no sé qué fue lo que me hizo pensar "no, es mejor que no lo vea". Me pusieron algo me parece, porque yo oía todo como muy de lejos. Yo sé que, entre medias, no sé por qué... recuerdo que dije algo así como "papá, yo no quería".

L'experiència de Chus no era inusual a Espanya ni a altres llocs del món, com es

comprova en el documental *A girl like her* (2012) d'Ann Fessler sobre les dones que quedaven embarassades a la dècada dels cinquanta i seixanta als Estats Units sent solteres, motiu pel qual eren desterrades a "maternitats" on donar a llum, i on els seus fills i filles eren lliurades en adopció. Es tractava de pràctiques "eugenèsiques" d'ampli abast internacional, així com profundament internalitzades i assumides per les pròpies dones a les quals se'ls demanava sistemàticament de mantenir un secret que altres persones, sovint, utilitzaven per estigmatitzar-les, la qual cosa, junt amb la dificultat per poder oblidar els seus fills i filles, va tenir profundes conseqüències a les seves vides.

"Y entonces lo único que oí, no lo vi, pero sentí, fue el llanto de mi bebé. Cuando me bajaron a la habitación, seguía oyendo el llanto del bebé. Cerraba los ojos y yo veía una carita. Al final [...] dije que quería a mi hijo, que me había equivocado, que no quería darlo, que no sé dónde estaba, pero que quería a mi hijo [...] y que me importaba tres pepinos mi padre y mi pueblo ni nada, que me daba igual. Las monjas me dijeron que ya no se

podía, que eso lo decíamos todas. Y la frase que se me quedó grabada fue "eso lo decís todas, pero luego rehacéis vuestras vidas y esto es como un mal trago que habéis tenido y os olvidáis de ello". Después volví a mi pueblo y por un hermano supe que se había enterado todo el pueblo. Pero eso no era importante para mí, que me quedé meses y meses oyendo el llanto de ese bebé. No podía prácticamente comer, no podía vivir obsesionada con mi hijo. [...]. De todas las consecuencias que he tenido, que han sido muchas, problemas de identidad, baja estima, trastornos emocionales muy grandes, hay una que llevo grabada especialmente y es que no he podido volver a tener hijos. No porque no pueda fisiológicamente, sino porque fui incapaz de planteármelo".

La rendibilitat econòmica de la mort social de bebès, nens i nenes

El relat de Chus Villegas convida a pensar en la falta d'agència i el sotmetiment de les mares solteres joves, així com en el rol d'algunes institucions i persones involucrades en els desplaçaments forçats de bebès, nenes i nens. Aquestes pràcti-

ques van ser socialment tolerades i políticament emparades, també, perquè se'ls trobava avantatges addicionals, com per exemple, econòmics, en tant que el desplaçament i l'adopció irregular de bebès, nens i nenes van proporcionar importants beneficis als qui els gestionaven, emparats i beneïts per justificacions polítiques, socials i morals.

Els anomenats “bebès robats d'Espanya”, habitualment, eren fills/es de parelles pobres, amb poca educació. Com va explicar una persona entrevistada per Diana Marre, “mi familia, era gente sencilla, sin recursos ni educación. Por eso, hasta ahora [2016] puede ser intimidada”, la qual cosa va garantir que el silenci públic ancorat en la por es convertís en una part de les seves vides.

També eren fills/es de mares solteres o de parelles joves que ja en tenien d'altres, o nascuts en parts gemel·lars; sedaven les parteres durant l'últim tram de l'expulsió en els hospitals públics o clíniques, des que els parts domiciliaris es van fer menys freqüents, dient-los que el nen o la nena, o un d'ells, s'havia mort en néixer o poc després, tal com va explicar Gema a Chandra Clemente que li havia passat a la seva mare quan ella i la seva germana bessona varen néixer, fa 40 anys. Llavors, a la seva mare li van dir, immediatament després del part, que ambdues nenes estaven bé i que eren idèntiques. Tanmateix, l'endemà li van comunicar que enviaven una de les nenes a Madrid per un problema de salut que no podien solucionar a l'hospital provincial on havien nascut i, poques hores després, li van notificar que la nena havia mort malgrat els esforços per salvar-la i que havien d'anar-la a buscar. La mare va anar a retirar el cadàver de la nena, va viatjar unes quantes hores amb ella fins a la ciutat on vivia, la va vetllar durant tota la nit i la va anar a enterrar amb la roba i l'aixovar que li havia teixit; un llarg temps durant el qual no aconseguia trobar cap semblança entre les seves dues filles a pesar del que li ha-

vien dit quan acabaven de néixer. La nena que havia sobreviscut era molt petita, molt blanca i molt rossa i la que havia mort era molt grossa, molt morena i tenia els cabells molt negres. Quan, fa uns anys, van aconseguir obrir la sepultura amb una ordre judicial que reconeixia el cas com a “robatori d'un nadó”, les restes que van trobar junt a l'aixovar de la seva germana no eren genèticament compatibles amb ningú de la seva família, per la qual cosa “hemos pasado 34 años llevando flores a una persona desconocida, mientras tengo una hermana gemela en alguna parte”, va dir Gema.

Trencant el silenci

Des de 2006, en què l'Assemblea Parlamentària del Consell d'Europa va emetre la Recomanació 1736 sobre el tema, represa pel jutge Baltasar Garzón per una interlocutòria, el 2008, i per un article periodístic de Jesús Duva del mateix any sobre dones nascudes a la Clínica San Ramón de Madrid, que buscaven les seves mares d'origen a través d'Internet, les revelacions i denúncies públiques sobre desplaçaments forçats, com l'esmentat anteriorment, comencen a rebre l'atenció de la premsa i de les ciències socials espanyoles i internacionals.

No obstant, malgrat l'aparent novetat que aquest tema semblava tenir a mitjan anys 2000, un article periodístic de 1981 ja involucrava la Clínica San Ramón i una guarderia de Madrid en una "àmplia xarxa de compravenda de nens", la qual cosa havia conduït a la detenció de diverses persones. Llavors, el secretari general de l'Asociación Española para la Protección de la Adopción, en una carta al director del diari *El País*, va assenyalar que: "En todos los países ha habido casos de manipulación, venta de niños y negocios sucios en este campo. Debemos prevenir estas injusticias perfeccionando las leyes sobre adopción y procedimiento de adopción". Sis anys després, el 1987, es promulgava una nova llei d'adopció, el preàmbul de la qual assenyallava que el seu objectiu era evitar la "pràctica odiosa del tràfic de nens".

Tampoc la de 1981 era la primera notícia sobre el "tràfic de bebès". Articles periodístics de finals de la dècada dels setanta ja havien donat compte del tema i, a principis dels vuitanta, diversos articles van documentar robatoris i vendes arreu del territori. El 1982, la periodista María Antonia Iglesias i el fotoperiodista Germán Gallego van publicar tres articles a la revista *Interviú*

profusament il·lustrats amb fotografies de la clínica San Ramón, una de les quals mostrava en una doble pàgina el cadàver d'un nen en una espècie de nevera que, segons constava a l'article, ensenyaven a aquelles famílies a les quals deien que els seus bebès havien nascut morts o que havien mort al cap de poc de néixer. Fa uns anys, poc abans de morir, el fotògraf Germán Gallego va declarar en una entrevista la seva incredulitat, no tan sols pel fet que li haguessin permès fer aquelles fotografies, sinó també, i sobretot, que aquella impactant publicació no hagués tingut cap mena de transcendència ni conseqüència per a la clínica. De fet, l'obstetra Vela, director de la clínica San Ramón, considerada un dels centres neuràlgics del desplaçament forçat de bebès, l'únic metge jutjat i considerat responsable dels delictes de detenció il·legal, suposició de part i falsedat documental en un cas de bebès robats, tot i ser absolt per prescripció d'aquests delictes, va exercir com a tal a Madrid fins el 2016, tres anys abans de morir el 2019 a l'edat de 86 anys.

Reflexions finals

A diferència de casos emblemàtics com Austràlia, on l'Estat ha demanat discul-

pes a les persones de grups natius desplaçades forçadament, les identitats de les quals van ser suprimides, i a les dones solteres a les quals van pressionar perquè lliuressin els seus fills i filles en adopció, en el cas espanyol, els desplaçaments forçats o "d'apropiació" continuen sense cap mena de reconeixement. Solament les mares i germans/es i, en menor mesu-

ra, les persones adoptades irregularment per ignorar la seva possible condició de víctima d'un desplaçament forçat, s'han organitzat des del 2010 en diverses associacions a les quals s'han sumat alguns professionals compromesos amb els drets humans. Cap instància política, legislativa o executiva de l'Estat espanyol, amb l'excepció de la comunitat autònoma de Na-

varra, que ha inclòs el "robatori de bebès" en la seva legislació sobre víctimes de desaparicions forçades, ha realitzat quelcom similar amb les persones afectades des de fa algunes dècades per polítiques abusives dirigides als fills i filles de famílies o mares considerades "inconvenients".

Tot i que no existeixen estadístiques oficials, es calcula que més de 30.000 bebès, nens i nenes van ser separats de les seves famílies d'origen, especialment mares solteres o "republicanes", durant la Guerra Civil Espanyola. El 2008, el jutge Baltasar Garzón va connotar la desaparició forçada de persones i la sostracció de fills i filles a les seves famílies com a crims de lesa humanitat i, per tant, imprescriptibles, donat que moltes de les víctimes encara podrien estar vives, perquè es desconeix on són i què ha sigut de la seva vida. Pel jutge Garzón, i pel Grup de Treball sobre Desaparicions Forçades o Involuntàries del Consell de Drets Humans de Nacions Unides, que va emetre dos informes sobre el tema, el 2014 i el 2017, els bebès, nenes i nens "perduts" i les seves famílies d'origen són víctimes que requereixen reconeixement, justícia i reparació.

Testimonis com els de Chus Villegas i Gema, les històries de les quals hem exposat anteriorment, entre altres, han sigut qualificats com a falsos, exagerats o imaginaris, malgrat que representen un nombre imprecís de víctimes del desplaçament forçat de bebès, nens i nenes que algunes persones i administracions públiques xifren al voltant de 300.000, amb la conseqüent supressió d'identitat, durant la Guerra Civil (1936-1939), la Dictadura Franquista (1939-1975), la Transició a la Democràcia (1975-1982) i les primeres dècades de democràcia fins que el 1995 es va iniciar el boom de l'adopció internacional a Espanya. Això, probablement, és perquè, a diferència del que ha succeït amb les víctimes dels afusellaments, que omplen les fosses comunes que encara es descobreixen i es mapen a Espanya, els ossos de les quals constitueixen una evidència material d'allò que ha passat, la destrucció de proves, la negació de l'accés a aquestes, preservades per les institucions eclesiàstiques, i els pactes de silenci entre els qui van exercir aquestes pràctiques impedeixen el reconeixement de les víctimes de desplaçaments forçats per part de la Llei de Memòria Històrica i de la societat en general.

Malgrat que un nombre creixent de treballs d'investigació periodística i acadèmica, junt amb una organització més eficient de les agrupacions de víctimes, va contribuir a l'ingrés, per primera vegada, el juny de 2020, d'un projecte de llei sobre bebès robats al Parlament espanyol, el desembre de 2022 aquest seguia sense tractament ni resolució. Tot això, no només decep, abandona i impedeix el suport institucional a la població afectada en les seves cerques, sinó que a més evidencia internacionalment l'absència d'una voluntat política cap al seu reconeixement. Una vegada més, l'elaboració i implementació de polítiques de justícia i reparació de les víctimes de desplaçaments forçats per part de les instàncies polítiques, legislatives i institucionals segueix sent una assignatura pendent a Espanya, una nació reconeguda com la catorzena economia mundial i la sisena d'Europa i (auto)considerada com una democràcia moderna plena.

SOBRE LES AUTORES DEL TEXT

Diana Marre

És doctora en Antropologia per la Universitat de Barcelona, professora titular i directora del Grup d'Investigació i Laboratori de Prestació de Serveis AFIN de la Universitat Autònoma de Barcelona, el projecte AFIN-ART del qual va rebre el primer premi de l'European Association of Social Anthropologists al millor projecte d'intervenció basat en la investigació antropològica. Ha estat investigadora principal i coinvestigadora de més de 30 projectes, professora invitada a diverses universitats del món i autora d'un centenar de publicacions sobre antropologia de la salut i de la reproducció. El 2020 va rebre el premi ICREA Acadèmia en reconeixement a la seva trajectòria investigadora en el sistema català de ciència.

Chandra Kala Clemente-Martínez

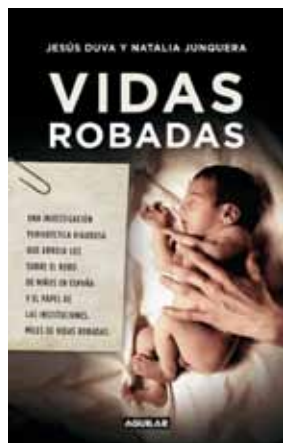
És doctora en Antropologia i membre del Grup AFIN, de la Universitat Autònoma de Barcelona. És especialista en estudis de la infància, la família, i el dret a conèixer els orígens. El 2021, va ser coeditora del número 28(4) de la prestigiosa revista *Childhood* dedicat a la temàtica d'adopcions irregulars. El 2022 ha publicat la monografia *Volver a los orígenes* (Bellaterra Edicions) i l'article "[Active Waiting and Hope in Transnational Adoptions: Nepali Birth Families and their Children](#)", sobre les experiències de les famílies d'origen en adopció internacional. Ha participat en projectes, congressos i conferències nacionals i internacionals, així com en mitjans de comunicació audiovisuals i de premsa.

SOBRE L'AUTORA DE LES IMATGES

Ainhoa Molina Serra

És llicenciada en Dret per la Universitat de les Illes Balears i doctora en Antropologia Social i Cultural per la Universitat Autònoma de Barcelona. Ha experimentat una gran afició per les habilitats artístiques des de la infància, sentint-se especialment atreta per la pintura. Tanmateix, va ser a partir dels viatges realitzats al Perú durant el seu treball d'investigació per la tesi doctoral, que es va anar interessant per l'artesanía tèxtil i, més concretament, pel brodat. Actualment, combina la seva ocupació en l'Administració Pública amb el seu interès per l'art a través del puntillisme sobre fusta i el brodat sobre fotografia i superfícies naturals.

PER LLEGIR

Duva, J. i Junquera, N. (2011)
Vidas robadas
Madrid: Editorial Aguilar

Les persones autores d'aquest llibre, periodistes del diari *El País*, ens ofereixen un retrat estremidor de les trames d'adopció irregular –separació de bessons, compravenda o exportació de nenes i nens– que van operar a Espanya des del final de la Guerra Civil fins als anys 90, com a resultat d'una documentada investigació periodística que s'inicià el 1981. Una sèrie d'històries de mares privades dels seus fills i de nens i nenes robades que lluiten per destapar la veritat i per recuperar els fragments de les vides que els van prendre impunement.

Giménez, C. (2022)
Paracuellos 9
Barcelona: Reservoir Books

Sèrie d'histories creada per Carlos Giménez a partir de 1975. La sèrie s'atura després de les dues primeres entregues, fins que el seu èxit a França, on va obtenir el Premi al millor àlbum al Festival d'Angulema de 1981, així com la seva posterior repercussió, va fer que l'autor continués produint nous episodis, inicialment quatre entregues addicionals des del 1999 fins al sisè àlbum el 2003. Anys més tard va publicar tres noves entregues, dues consecutives el 2016 i el 2017, i una tercera que tancava la sèrie amb el novè número (caràtula), publicat l'octubre de 2022. Aquesta sèrie narra les aventures i desventures de la vida d'uns nens orfes a les llars de l'Auxilio Social de Paracuellos del Jarama, i està basada en els records del propi autor i en els testimonis d'altres persones que van viure en aquells internats durant la dura posguerra franquista.

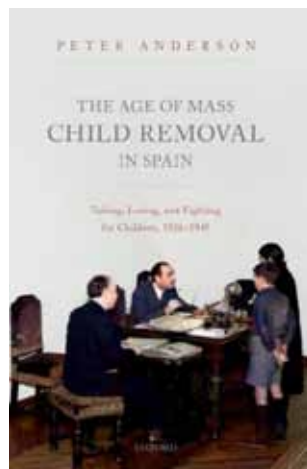

Gordillo, J. L. (2015)
Los hombres del saco: resurge la trama de los bebés robados
Madrid: San Pablo

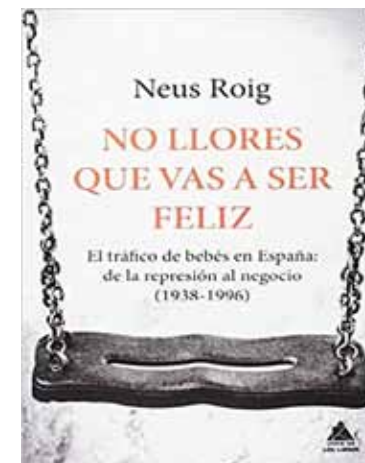
Els bebès robats durant mig segle a Espanya són, avui, en una gran majoria, adults, la identitat dels quals va ser modificada. Són persones que no han pogut conèixer les seves famílies d'origen, tot i que les busquen desesperadament, perquè des d'àmbits molt diversos s'està impedit el retrobament familiar. El govern de l'Estat espanyol ha bloquejat l'exercici dels seus drets més bàsics i prolonga indefinidament el seu dolor i la seva indefensió. La gran pregunta és per què passa això en ple segle XXI i en un país europeu democràtic com aquest. El llibre es dedica a desentranyar aquestes claus, proposant també vies per solucionar aquesta problemàtica i poder tancar per fi una ferida que seguirà oberta mentre no es tornin a unir pares i mares i els seus fills i filles.

González de Tena, F. (2014) ***“Nos encargamos de todo”: robo y tráfico de niños en España*** Madrid: Clave Intelectual

Anderson, P. (2021) ***The Age of Mass Child Removal in Spain: Taking, Losing, and Fighting for Children, 1926-1945*** Oxford: Oxford University Press

Roig, N. (2018) ***No llores que vas a ser feliz: el tráfico de bebés en España. De la represión al negocio, 1936-1996***. Madrid: Ático de Libros

“Ens encarreguem de tot” és una frase que milers de famílies han escoltat en clíniques i maternitats, anunciant-los la defunció del seu nadó, el qual, posteriorment, van descobrir que havia estat robat. Aquest llibre recull el testimoni d’algunes d’aquestes mares i famílies. L’autor, president de la Federació Coordinadora X 24 (d’Associacions de Víctimes pel Robatori de Nens i Nenes a Espanya) i vicepresident/portaveu del Colectivo Sin Identidad de Canarias, estableix aquesta hipòtesi d’investigació: què pot impulsar metges, llevadores i persones properes a l’Església catòlica a traficar amb nounats? L’autèntica dimensió d’aquests crims s’assoleix amb els clars indicis d’allò que s’entén com a sistematicitat i l’establiment de xarxes organitzades. El que resulta més evident és que tot això sembla gairebé impossible que es repeteixi fora del marc ideològic del nacionalcatolicisme. I el que és més inquietant és que molts dels biaixos d’aquest context continuen vigents en l’actualitat.

L’historiador Peter Anderson de la University of Leeds, especialitzat en la història d’Espanya de la primera meitat del segle XX, presenta en aquesta obra el seu treball de recerca desenvolupat en els últims anys sobre l’origen i les pràctiques de desplaçaments massius de nens i nenes a Espanya entre 1926 i 1945 provinents de famílies pobres o marginades i d’oponents ideològics.

Producte de la tesi doctoral de l’autora, Neus Roig proposa en aquest llibre una cronologia de tres períodes que va travessar el procés de desplaçament forçat de nens i nenes a Espanya entre 1938 i 1996, durant seixanta anys del segle XX.

González de Tena, F. (2010)

Niños invisibles en el cuarto oscuro: Experiencias en el Auxilio Social del franquismo

Madrid: Editorial Tébar Flores

Durant les quatre dècades que gairebé va durar el Règim de Franco i, fins i tot, després, va existir una institució particular, entre orfenat, convent i quarter, denominada Auxilio Social. Desenes de milers de nenes i nens espanyols varen ser acollits en aquesta institució de doble perfil que, d'una banda, exhibia un comesa benèfica, alhora que, de portes endins, anava desenvolupant una missió silenciosa d'adoctrinament polític, religiós i moral, en virtut de la qual qualsevol mitjà al seu abast justificava el seu fi real. El llibre recull en primera persona els testimonis d'aquells nens i nenes que varen romandre enterrats durant dècades a l'ombra dels Hogares de Auxilio Social. L'autor va dedicar gairebé cinc anys a recopilar històries de vida de moltes d'aquelles persones internes, amb l'objectiu de compondre un testimoni fiable i científicament rigorós del que va significar aquella experiència, diferent en cada cas, però amb punts comuns a totes elles.

Vinyes, R.; Armengou, M. i Belis, R. (2012)

Los niños perdidos del franquismo

Barcelona: Plaza & Janés

Un llibre que ve de la mà d'un impressionant documental emès per TV3, i que inclou material que la televisió no va poder emetre. La tràgica història dels nens i nenes de pares i mares republicanes, separats de les seves famílies al final de la Guerra Civil, i el seu atzarós destí. Testimonis estremidors dels seus supervivents, una ferida sense cicatritzar en la història d'Espanya.

PER LLEGIR MÉS

Marre, D. (2009). Los silencios de la adopción en España. *Revista de Antropología Social* 19, 97-126.

Marre, D. i Gaggiotti, H. (2021). Irregular adoptions and infrastructures of memory in Spain: remnant practices from the Franco Regime. *Childhood*, 28(4), 570-584.

Cenarro, Á. (2013). Los niños del auxilio social: historia, memoria e identidades. *Historia Social* 76, 145-163.

PER VEURE

Armengou, M. i Belis, R. (2000)
Los niños perdidos del franquismo
 [Documental]
 Espanya, 94 min

Aquest documental visibilitza la història dels milers de nenes i nens desapareguts de famílies republicanes represaliades, empresonades o assassinades, als quals s'expropià el seu origen, la seva història i la seva identitat.

Gutiérrez, J. (Productor executiu) (2012)
El drama de los bebés robados
 A *60 minutos* [programa de TV]
 Euskal Telebista (ETB)

Aquest programa mostra el testimoni de diverses persones que pensen que els han robat els seus bebès o que sospiten que ells mateixos varen ser robats, a més de les diferents opinions de professionals d'institucions mèdiques entorn de les condicions que envoltaven el naixement dels nadons i els mitjans per analitzar el parentiu biològic a partir de proves d'ADN.

Pastor, A. i Calvo, L. (Productores) (2010)
Vidas robadas
 A *Crónicas RTV* [programa de TV]
 Radiotelevisión Española (RTVE)

El reportatge denuncia una presunta xarxa de nadons a Espanya des de finals dels any 60 fins a principis dels 80. "Un supuesto negocio de compra-venta de niños en España, con cientos de denuncias. Todo amparado bajo el subterfugio de las falsas adopciones. Son hijos que buscan a sus madres biológicos y madres que buscan hijos robados. Empezamos a hablar con los implicados en este asunto y con las víctimas, que nos enseñaron documentos, nos contaron lo que sus padres les habían confesado y salió el reportaje".

Masia, S. (Productor) (2017)
Niños robados
 A *Los reporteros* [programa de TV]
 Canal Sur Televisión

Un reportatge on es mostren els testimonis de familiars que sospiten que els van robar els seus bebès, que demanen empara al Parlament Europeu i han sol·licitat al Senat espanyol que se'ls reconguin els danys que això ha causat. El programa *Los reporteros*, on es duen a terme reportatges realitzats en profunditat, es fa ressò d'aquestes demandes i ofereix històries molt personals, plenes de sofriments i incerteses al descobrir que els seus fills o filles no van morir en néixer, tal com els hi havien dit, o bé que els seus pares no són, realment, els pares biològics.

NOTÍCIES AFIN

Jornada sobre adopció i apropiació d'infants

L'1 de novembre de 2022 va tenir lloc a la ciutat de Buenos Aires la Jornada de Trabajo e Intercambio: "Adopción y apropiación de niños y niñas desde una perspectiva comparada", amb la participació dels treballadors i les treballadores de la Comisión Nacional por el Derecho a la Identidad (CONADI), que depèn del Ministerio de Justicia y Derechos Humanos de la Nación Argentina. La Jornada va tenir com a expositora la Dra. Diana Marre; com a comentarista, la Llic. María Gracia Iglesias, coordinadora del Programa Nacional por el Derecho a la Identidad Biológica, i, com a moderadores, la Dra. Carla Villalta i la Dra. Soledad Gesteira. Aquesta jornada de treball es va proposar com un espai de formació i reflexió a fi de conèixer i problematitzar les pràctiques d'adopció, apropiació i substitució d'identitat de nens i nenes. A partir de l'intercanvi d'experiències, l'objectiu era identificar i analitzar les diverses maneres en què a diferents parts del món s'han entès i problematitzat aquests fenòmens, i com s'han generat diferents polítiques públiques al seu entorn. En aquesta ocasió, la dissertació de la Dra. Diana Marre va permetre als i les treballadores de la CONADI assabentar-se de com ha estat abordada l'adopció, i també l'apropriació i el robatori d'infants, a Espanya abans, durant i després del franquisme i, a més, com tot això s'interseca amb les discussions sobre la construcció de la memòria.

Aquesta activitat forma part del treball col·laboratiu que, des del 2020, desenvolupen, juntament amb la CONADI, les investigadores Carla Villalta i Soledad Gesteira, integrants del Grup AFIN, i del Programa de Antropología Política y Jurídica, Equipo "Burocracias, derechos, parentesco e infancia" de la Facultad de Filosofía y Letras de la Universidad de Buenos Aires.

Número especial de la revista Children & Society centrat en la sexualitat en la infància

Estel Malgosa, Bruna Alvarez i Diana Marre, membres del Grup AFIN i integrants del projecte SexAFIN sobre l'educació sexual dels infants, coordinaran un número especial de la revista *Children & Society* titulat "Sexualitat a través dels ulls dels infants: experiències, percepcions i significats".

Aquest número especial pretén recollir les experiències, percepcions i significats entorn de la sexualitat dels nens i les nenes de diferents parts del món, posant l'èmfasi en com aquestes experiències s'entrellacen amb altres categories socials, com el gènere, l'edat, la classe social, la raça, l'ètnia i la (dis)capacitat, tot mostrant, al mateix temps, com els infants reproduïen, negocien, resisteixen i/o subverteixen les construccions socials dominants. La incorporació de les veus dels infants de diferents contextos culturals ens permetrà entendre el ventall de maneres en què entenen la sexualitat, com construeixen les seves pròpies subjectivitats sexuals, com regulen les dels altres nens i nenes, i de quina manera es (re)produeixen desigualtats en l'àmbit de la sexualitat. Aquest coneixement té el potencial de contribuir al debat científic sobre la infància i la sexualitat, orientar els programes d'educació sexual i, també, polítiques a favor de l'equitat de gènere i la salut sexual i reproductiva. Podeu veure la crida d'articles en [aquest enllaç](#) i enviar les vostres propostes.

I Congrés Internacional Virtual AFIN sobre Salut Reproductiva

Del 24 al 28 del passat mes d'octubre, es va celebrar el I Congrés Internacional Virtual AFIN sobre Salut Reproductiva Femenina, el qual, a través de la participació d'acadèmics i professionals de diferents àmbits, a més de les veus de les pròpies dones, va tenir com a objectiu crear un espai de reflexió i de conscienciació sobre els malestars relacionats amb la salut reproductiva de les dones i la seva invisibilització social.

En aquest sentit, en el panel sobre el cicle (no)reproductiu es va abordar com la menstruació i la menopausa continuen sent objecte de discriminació, per la qual cosa es va plantejar la necessitat de crear polítiques menstruals, d'investigació i d'escolta activa i empàtica per part dels equips sanitaris.

En el panel sobre infertilitat, maternitats i reproducció assistida, vàrem observar com la infertilitat se segueix presentant com una font important d'estigma i discriminació en diferents contextos i com les ordres morals entorn de les maternitats donen lloc a importants reptes socials.

En el marc de la violència obstètrica, els participants van destacar els qüestionaments sobre algunes pràctiques i la importància de la col·lectivització, la consciència de gènere, les formacions a professionals sanitaris i la creació de polítiques públiques. Destacant, també, la relació entre el racisme i la violència obstètrica, donada la seva repercussió en les pràctiques i experiències sobre els cossos de dones negres, racialitzades, i les seves reproduccions en diversos contextos geogràfics.

En el panel sobre discapacitat, vàrem ressaltar l'important desconeixement i la falta d'estudi existents en l'àmbit reproductiu entorn d'algunes condicions, com la lesió medul·lar. Així mateix, vàrem abordar la falta d'interès social i científic en analitzar els malestars discapacitants dels cossos menstruals en el marc de l'endometriosis.

Finalment, en el panel sobre interrupció voluntària de l'embaràs, vàrem reflexionar sobre les diferents barreres d'accés i el seu impacte en la salut, en contextos més restrictius i, per tant, la necessitat de replantejar el dret a l'accés a l'avortament com a part del marc dels drets sexuals i reproductius.

Podem destacar, com a eix transversal del congrés, l'enfocament entorn dels drets i la justícia reproductiva en la salut de les dones, integrant i reinventant les diverses mirades d'abordar-los, des de la biomedicina, les ciències socials, la psicologia o l'àmbit educatiu, insistint en els drets humans i la justícia social, de gènere, classe social o raça.

Primer Mes Nacional de l'Adopció a Xile

"Parlar sobre adopció posant els nens, les nenes i els adolescents en el centre" és un dels missatges centrals del Primer Mes Nacional de la Adopció impulsat a Xile per la Dra. Irene Salvo Agoglia, integrant del Grup AFIN, junt amb onze institucions i organismes que aquest any s'hi van afegir per organitzar aquest programa de 26 activitats dirigides a diversos públics, que es van realitzar al llarg del mes de novembre. En particular, des del Projecte FONDECYT N°11200491, hi va haver un total de 6 activitats, entre les quals destaquen el Conversatorio Transform-ADOPCIÓN online "Caminando hacia la adopción: Recursos para fortalecer los procesos adoptivos actuales", el Conversatorio TransformADOPCIÓN online "Adopción y Escuela: de la protección a la inclusión", en el qual va participar la Dra. Beatriz San Román, també del Grup AFIN, i el Conversatorio "El viaje personal hacia los orígenes: coordenadas legales, técnicas y experienciales", entre altres.

Mirades de l'adopció

El passat 12 de novembre, Aránzazu Gallego, d'AFIN, va intervenir a la taula rodona "Miradas de la adopción II". Aquesta taula va ser organitzada per l'Asociación Andaluza de Adopción y Acogimiento (AFAM) amb la col·laboració de CORA (la Coordinadora de Asociaciones de Adopción y Acogimiento), Eulen Sociosanitario. Des d'una perspectiva poscolonial sobre l'adopció internacional, Aránzazu va centrar la seva intervenció dirigida a famílies adoptives en reflexionar críticament sobre la ferida colonial i l'activisme, i les demandes globals que les persones adoptades a nivell internacional estan reclamant entorn de la reparació de les pràctiques d'adopció irregulars.

Diana Marre visita la Universidad Nacional de La Plata

En el marc de la setmana “La antropología en acción” desenvolupada a la Facultad de Ciencias Naturales y Museo de la Universidad Nacional de La Plata (Argentina), la Dra. Diana Marre (AFIN) participà en dues activitats els dies 27 i 28 d'octubre, organitzades pel Laboratorio de Investigaciones en Etnografía Aplicada (LINEA), com a part del conveni de cooperació acadèmica entre la Universidad Nacional de La Plata i la Universitat Autònoma de Barcelona.

En la primera trobada va impartir la conferència “La reproducción humana en tiempos de cambios” en la qual va presentar les seves reflexions sobre alguns dels factors necessaris per comprendre els canvis vinculats a la reproducció humana en les societats contemporànies. A partir de dades provinents del seu treball i el d'altres investigadors i investigadores del Grup AFIN, així com d'una revisió d'antecedents teòrics i de dades històrico-demogràfiques, van debatre, també, sobre el rol de l'antropologia i els dilemes contemporanis en l'àmbit de la investigació, i l'aplicació de les dades i metodologies antropològiques a l'abordatge de problemàtiques vinculades amb la reproducció, la parentalitat i el parentesc.

En la segona trobada, una xerrada-debat sobre “Antropología: nuevos roles, funciones y posibilidades de aplicación”, la Dra. Marre es va centrar en motivar un diàleg a partir de la presentació del recorregut del Grup d'Investigació AFIN com un grup consolidat per les agències estatals d'avaluació, la creació del Laboratori de prestació de serveis i una spin-off, empresa en coparticipació amb la Universitat. Marre va compartir amb les persones presents les seves reflexions sobre la necessitat de repensar rols, funcions i possibilitats d'aplicació de l'antropologia i altres ciències socials. Aquesta presentació va generar un interessant intercanvi sobre les possibilitats d'inserció laboral de professionals de l'antropologia i d'intervenció social de les institucions universitàries. L'antropologia pot contribuir a la creació d'estructures que responguin a necessitats i demandes socials que permetin entendre, valorar i incorporar la diversitat social i cultural, així com transferir eines conceptuals i metodològiques a professionals i institucions que aborden diverses problemàtiques de creixent interès a nivell global.

Junt amb aquestes activitats es van realitzar algunes reunions amb autoritats de la Facultad de Ciencias Naturales y Museo, amb investigadors/es, docents i becaris/es del Laboratorio de Investigaciones en Etnografía Aplicada (LINEA) i amb les càtedres d'Etnografía i Metodología de la Investigación en Antropología Sociocultural.

Convocatòria de participants per a un estudi sobre naixements prematurs

AFIN està portant a terme un estudi socioantropològic sobre experiències amb naixements prematurs. La investigació s'emmarca en el context de la Xarxa RICORS (Redes de Investigación Cooperativa Orientadas a Resultados en Salud) del Ministerio de Ciencia e Innovación. Per això, convidem les persones que hagin tingut alguna experiència relacionada amb la prematuritat –persones nascudes de forma prematura, mares, pares i familiars propers de bebès, nens i nenes prematures, docents o professionals sanitaris amb experiència en l'àmbit de la prematuritat– i que estiguin interessades en compartir la seva experiència, a contactar-nos a través dels següents mitjans: pr.prematuridad@uab.cat
Whatsapp: +34 935824640
Telegram: <https://t.me/afinprematuroidad>

Convocatòria de participants per a un estudi sobre embaràs amb risc de preeclàmpsia

¿QUIERES COMPARTIR TU HISTORIA?

AFIN està desenvolupant una investigació socioantropològica sobre l'experiència de gestants que han patit preeclàmpsia o un embaràs amb un risc mitjà o elevat de patir-la, en el context de la Xarxa RICORS (Redes de Investigación Cooperativa Orientadas a Resultados en Salud) del Ministerio de Ciencia e Innovación. Per això, voldríem contactar amb aquelles persones que hagin passat per aquest procés i escoltar les seves vivències. Per a qualsevol dubte o més informació sobre el projecte o la forma de participació, us convidem a contactar amb nosaltres a través de qualsevol dels següents mitjans:

pr.preeclamsia@uab.cat

Whatsapp: +34 645395470

Telegram: <https://t.me/afinpreeclamsia>

Recórrer la ciutat, un joc de nens?

El passat 9 de novembre va tenir lloc a Grenoble (França) el Forum Mobi'Kids amb motiu de la discussió sobre els resultats de la investigació interdisciplinària i pluriinstitucional del mateix nom, coordinada per Sandrine Depeau, investigadora en psicologia ambiental (*psychologie environnementale*). Mobi'Kids és un programa d'investigació que se centra en les mobilitats quotidianes i els usos de la ciutat per part dels infants i de les seves famílies. Ha estat finançat per l'Agència Nacional d'Investigació francesa (ANR-PRCE 2017-20) i, durant cinc anys, ha associat sis equips:

quatre grups d'investigació pluridisciplinar i dues empreses. Va tenir una primera fase de restitució dels resultats, presentats davant el públic en general i, també, als actors associatius implicats en el procés d'investigació i als càrrecs polítics de la ciutat de Rennes, a principis de juliol. Aquesta segona fase va suposar un espai de discussió amb altres investigadors i investigadores que treballaven temes afins. La jornada, que portava per títol "Movilidad, niñez y medio ambiente", es va dividir en dues taules rodones. En la primera es va discutir entorn de la noció de "empremta" (digital, especialment). Es va posar l'èmfasi en les precaucions que s'han de prendre en l'ús i l'anàlisi de les dades capturades pel GPS, que es van utilitzar per seguir les persones que van acceptar participar en la investigació. La segona taula rodona, a la qual va ser invitada Nadja Monnet, integrant associada del Grup AFIN, es va centrar en l'entorn quotidià dels infants. Partint del fet que resulta cada cop més difícil per als més joves desplaçar-se lliurement sense la presència d'adults per les nostres ciutats contemporànies, es va debatre sobre les raons que provoquen aquesta situació. Es va qüestionar, també, el sentit del joc pels infants i es va subratllar la importància de posar-se al seu nivell per tal d'entendre la seva percepció de les mobilitats quotidianes i optar per una posició no adultocèntrica per poder captar la seva sensibilitat i les seves emocions davant els elements constructius i naturals, les olors, els éssers i esdeveniments, etc. que van descobrint en el seu camí. Sens dubte, recórrer la ciutat, per als infants, poques vegades esdevé un joc i, encara menys, un joc de nens...

Programa del Fòrum.
Més informació del projecte.

Mobilitats reproductives: Visions des del nord i el sud

El dijous 3 de novembre de 2022 va tenir lloc la Reunió Mensual de l'Àrea Salut y Población de l'Institut de Investigaciones Gino Germani, en aquest cas organitzada juntament amb la Práctica de Investigación 849 Bioética en Instituciones de Salud de la

Facultad de Psicología, ambdues de la Universidad de Buenos Aires. A l'activitat, la Dra. Diana Marre va ser la dissertant, amb la moderació i els comentaris de la Dra. Natacha Salomé Lima (Facultad de Psicología, UBA - CONICET) i la Dra. Lucía Ariza (IIGG, UBA - CONICET).

En la seva presentació, la Dra. Marre va compendiar els resultats de camp de diversos anys d'estudis sobre adopció transnacional, mobilitats reproductives, subrogació transfronterera, entre d'altres. La seva exposició va estar marcada per un productiu balanç entre inputs teòrics, provinents principalment d'etnografies i estudis socials sobre parentesc, procreació in vitro i adopció, i coneixement empíric sobre les diferents maneres locals en què les persones busquen i es mouen al llarg de dimensions geogràfiques i simbòliques per poder procrear. Particularment útils van ser, també, les caracteritzacions estadístiques que va proporcionar la Dra. Marre sobre les transformacions dels últims anys en les taxes nacionals de fertilitat, la crisi demogràfica que afecta diversos països europeus, així com la quantificació de cicles de fertilització in vitro, donació de gàmetes i embrions i subrogació en clau regional, nacional i comparativa. Aquestes dades aportaren una molt útil contextualització i un refinament de les anàlisis etnogràfiques.

La Dra. Natacha Salomé Lima i la Dra. Lucía Ariza van respondre i comentar la presentació de la Dra. Marre, aportant visions contrastants i complementàries amb una perspectiva llatinoamericana. En conjunt, la visita de la Dra. Marre va suposar una extraordinària aportació per continuar i incentivar l'intercanvi de coneixements entre Argentina i Espanya sobre qüestions reproductives, diàlegs que van enriquit-se a partir de la participació al projecte conjunt *Reproductive governance and mobilities in Europe, North Africa and Latin America: questioning reproductive justice and rights in a context of "austerity" and fertility decline*, cocoordinat per la Dra. Diana Marre, el Dr. Joan Pujol i la Dra. Silvia De Zordo i finançat pel Ministerio de Ciencia e Innovación d'Espanya.

Nit Europea d'Investigació

El passat mes de setembre, Aránzazu Gallego i Valle Medina, investigadores d'AFIN, van presentar a la *Noche Europea de los Investigadores* una part dels resultats de les seves investigacions sobre "Orígenes de las personas adoptadas", en el marc del projecte *Repro-flows in Europe, North Africa and Latin America: people's and gametes' mobilities in the fragmented context of transnational regulation of assisted reproduction and adoption*. Aquesta activitat va ser una microtrobada compartida amb professors del Departamento de Trabajo Social y Servicios Sociales de la Universidad de Granada, que va portar per títol "El trabajo social en tiempos de crisis: contribuciones desde la Universidad".